

# Vruchtbare samenwerking of theekransjes?

24

*Op dezelfde VGN-didactiek-conferentie in januari 2001 gaf Hanneke Tuithof een workshop over het thema 'Hoe stimuleer je de individuele verantwoordelijkheid van leerlingen bij groepsopdrachten en zorg je ervoor dat het leerproces en de individuele bijdrage zichtbaar worden?'*

*Hier volgen haar tips*

Ik wissel in mijn lessen groepsopdrachten af met individueel werken, werken in duo's en werkvormen waarbij ik als docent centraal sta. Groepsopdrachten gebruik ik in principe alleen als het meerwaarde heeft om de opdracht in een groep te laten uitvoeren.

Voorbeelden daarvan zijn:

- meningsvormende en inlevingsopdrachten: dan is het belangrijk dat leerlingen met elkaar discussiëren en elkaars mening horen;
- complexe en uitgebreide opdrachten waarbij het handig is om samen te werken, zoals het maken van een krant, een spel, een toneelstukje of een filmpje;
- opdrachten waarvoor veel informatie of bronnen bestudeerd moeten worden. Dan kan de informatie verdeeld worden over de groep, maar ook kunnen verschillende onderwerpen verdeeld worden over een hele klas.

Het organiseren van samenwerkend leren kan lastig zijn. Ik let bij de organisatie vooral op twee criteria: dat ik als docent een duidelijk beeld van het leerproces krijg en dat leerlingen zich individueel verantwoordelijk voelen voor het resultaat. Het passief meeliften op de inzet van andere leerlingen is altijd een probleem, maar in het geval van een praktische opdracht onaanvaardbaar.

Leerlingen dienen het belang van het werken in een groep in te zien en in ieder geval te weten *waarom* gekozen is voor een groepsopdracht.

## **Het samenstellen van groepen**

Een groep bestaat bij mij in principe uit drie of vier personen. Vijf personen leidt al gauw tot meeliften. Bij groepen van drie personen is het vanuit mijn ervaring moeilijker om weg te duiken en is de individuele verantwoordelijkheid duidelijker. Daar geef ik de voorkeur aan. Maar ik kies ook voor groepen van vier in geval van grote, complexe opdrachten of als de samenstelling van de klas daar aanleiding toe geeft.

In sommige klassen is het mogelijk de leerlingen zelf de groepen te laten kiezen. Maar vaak kies ik voor een gemengde vorm. Leerlingen mogen twee of drie leerlingen opschrijven waar ze goed mee kunnen samenwerken. Voordat leerlingen hun keuze maken, bespreek ik het belang en het doel van de opdracht. Ik geef vrijwel altijd een cijfer voor het eindproduct of neem een vraag op in de toets. De leerlingen moeten bedenken hoe belangrijk het is dat er goed wordt samengewerkt. Vervolgens geef ik het verschil aan tussen goed met elkaar kunnen opschieten en goed met elkaar kunnen samenwerken. Op grond van de ingeleverde briefjes stel ik de groepen samen. Mijn streven is te zorgen dat iedereen bij minimaal één leerling van de eigen keuze in het groepje zit.

Namen groepje: .....

Docent: .....

Onderwerp: .....

| Punten                                              | Volledigheid in onderdelen                                                                                                  | Punten |
|-----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------|
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> kaft met titel en afbeelding aanwezig                                                              | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> titelpagina aanwezig met namen, titel en jaartal                                                   | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> correcte inhoudsopgave aanwezig                                                                    | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> inleiding aanwezig                                                                                 | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> antwoorden deelvragen aanwezig                                                                     | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> conclusie aanwezig                                                                                 | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> bronnenlijst aanwezig                                                                              | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> uitgetypte opzet aanwezig                                                                          | .....  |
| 1 punt                                              | <input type="checkbox"/> evaluatie samenwerking en logboek aanwezig                                                         | .....  |
| <b>Kwaliteit hoofd- en deelvragen en antwoorden</b> |                                                                                                                             |        |
| 3/4 punten                                          | <input type="checkbox"/> kwaliteit vier geformuleerde deelvragen (verband met hoofdvraag en formulering)                    | .....  |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> inleiding met toelichting gekozen groep, hoofd-, en deelvragen en opbouw werkstuk                  | .....  |
| 12/16 punten                                        | <input type="checkbox"/> toereikende antwoorden op de vier deelvragen                                                       | .....  |
| 10 punten                                           | <input type="checkbox"/> conclusie waarin antwoorden deelvragen worden samengevat plus toereikend antwoord op de hoofdvraag | .....  |
| <b>Brongebruik</b>                                  |                                                                                                                             |        |
| 3 punten                                            | <input type="checkbox"/> bronnenlijst met alle bronnen volledig weergegeven (ook paginanummers)                             | .....  |
| 2 punten                                            | <input type="checkbox"/> gebruik van twee of meer soorten informatiebronnen                                                 | .....  |
| 2 punten                                            | <input type="checkbox"/> gebruik van originele informatiebronnen, zoals interviews                                          | .....  |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> verantwoord en kritisch gebruik van de bronnen (niet alleen overschrijven)                         | .....  |
| <b>Vormgeving en taalgebruik</b>                    |                                                                                                                             |        |
| 2 punten                                            | <input type="checkbox"/> juiste paginanummering                                                                             | .....  |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> lay-out (alineea's, verdeling tekst over pagina en titels)                                         | .....  |
| 2 punten                                            | <input type="checkbox"/> toepasselijke illustraties                                                                         | .....  |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> correct taalgebruik en correcte spelling                                                           | .....  |
| <b>Samenwerking</b>                                 |                                                                                                                             |        |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> waarheidsgetrouwe en reflectieve evaluatie van het samenwerken                                     | .....  |
| 5 punten                                            | <input type="checkbox"/> volledig en waarheidsgetrouw ingevuld logboek                                                      | .....  |

Totaal te behalen: 80 punten

Totaal: .....  
delen door 8 = .....

Toelichting:

- Bij volledigheid onderdelen wordt alleen de aanwezigheid beoordeeld. Dit om ook een makkelijk te behalen basis voor het cijfer aan te brengen (er is 0,9 punt mee te behalen).
- Er mag bij de kaft en titelpagina en inhoudsopgave wel gekeken worden naar volledigheid van informatie, aangezien deze niet meer op kwaliteit beoordeeld worden.
- De kwaliteit van andere onderdelen wordt bij andere rubrieken bekeken.
- De opzet moet aanwezig zijn, uitgetypt als bijlage bij werkstuk.

## Meer informatie

Over begeleiden en organiseren van samenwerkend leren:

Sebo Ebbens e.a., *Effectief leren in de les, basisvaardigheden voor docenten* (Groningen 1996).

In dezelfde serie: *Samenwerkend leren* door Sebo Ebbens e.a.

Voor voorbeelden van praktische opdrachten en beoordelingsmodellen:

Cito, *Praktische Opdrachten Geschiedenis*. Meer informatie hierover is te vinden op [www.cito.nl/](http://www.cito.nl/)

Voor voorbeelden van allerlei lesmateriaal waaronder groepsopdrachten en praktische opdrachten: [www.jacobus.nl/geschiedenis/](http://www.jacobus.nl/geschiedenis/)

### Zicht houden op samenwerken

Hoe houd je als docent zicht op de voortgang en het leren in de groep? Dit is met name lastig als het uitvoeren van de groepsopdracht ook buiten de lesuren of buiten het lokaal plaatsvindt.

Mijn streven is een deel van de uitvoering tijdens de les te laten plaatsvinden of afspraken te maken voor overleg. Als er regelmatig contact is, stellen leerlingen makkelijker vragen en krijg ik een beter beeld van de samenwerking en voortgang. Bij langer lopende groepsopdrachten zoals een praktische opdracht worden er tussenproducten ingeleverd en goedgekeurd. In het geval van een werkstuk moeten er in ieder geval een opzet met hoofd- en deelvragen, een planning, een taakverdeling en bronnen worden ingeleverd. Ook gebruik ik bij langer lopende opdrachten logboekjes. Daar zit per les of per week een pagina in met vragen. Leerlingen vullen in wat ze gedaan hebben en wie wat heeft gedaan. Verder kunnen hun gezamenlijke afspraken erin genoteerd worden en een evaluatie van de voortgang en samenwerking. Ook kunnen ze problemen of vragen voor de docent noteren. De logboekjes worden elke week bij mij ingeleverd en door mij bekeken. Ik schrijf er zo nodig opmerkingen in of ga naar aanleiding van wat wel of niet is ingevuld praten met het groepje.

Verder is het handig leerlingen aan het begin van de opdracht een planning, taakverdeling en groepsregels te laten maken en deze in het logboekje te laten opnemen. Ook kan er een beoordelingsformulier worden opgenomen

worden. Leerlingen kunnen dat dan voor zichzelf invullen en vervolgens controleren of ze aan alles gedacht hebben. Bovendien is het interessante info voor de docent! Een voorbeeld van zo'n beoordelingsformulier vindt u als bijlage bij dit artikel.

Voorbeelden van uitgebreide beoordelingsformulieren zijn gemaakt door het CITO. Ik werk meestal met beoordelingsformulieren waar per beoordelingscriterium een aantal punten te verkrijgen is en toelichting gegeven wordt. Door het toekennen van punten voor een goed ingevuld logboek maak je duidelijk dat het belangrijk is het logboek te gebruiken.

Het is aan te bevelen om leerlingen zelf een conclusie te laten opstellen over de manier waarop ze hebben samengewerkt en hoe de taken zijn verdeeld. Dat kan tussentijds en aan het eind.

Overigens kan ook alles wat hiervoor genoemd is, opgenomen worden in een uitgebreide studiewijzer of door de leerlingen zelf in een verslag worden verwerkt.

### Individuele verantwoordelijkheid

Bij groepsopdrachten is het belangrijk dat sprake is van individuele verantwoordelijkheid. Niemand heeft er uiteindelijk iets aan als een groepslid zich uit de naad werkt en de anderen daarvan profiteren. Dat er naast een groepsverantwoordelijkheid sprake is van individuele verantwoordelijkheid moet dus in de beoordeling en organisatie van de opdracht duidelijk worden. Dat kan bijvoorbeeld op de volgende manieren.

- In ieder geval moet de taakverdeling duidelijk afgesproken worden. Hierdoor zijn leerlingen aanspreekbaar op hun taak.
- De docent kan rollen verdelen met een vooraf vastgestelde taakomschrijving, zodat iedereen weet wat zijn of haar taak is en daarop aanspreekbaar is.
- Er kan naast het groepsproduct nog een individuele toets gegeven worden over de verwerkte informatie. Zo kan gecheckt worden of iedereen alle informatie heeft opgepikt. Bij kleinere hoeveelheden informatie of een kleinere opdracht kan er een vraag op een toets gesteld worden.
- Er kunnen individuele logboeken gebruikt worden. Er wordt een groepsproduct gemaakt, maar iedere leerling vult zelf een logboek in over eigen

taken, activiteiten en leerproces.

- Er wordt niet noodzakelijkerwijs een groepsbeoordeling gegeven. Als er duidelijke verschillen zijn in inzet of prestatie, kan er gekozen worden voor een verschillende individuele beoordeling.

### Klasseverantwoordelijkheid

Behalve individuele verantwoordelijkheid en groepsverantwoordelijkheid kan er ook nog gedacht worden aan het organiseren van klasseverantwoordelijkheid. Dat maakt nog duidelijker dat het belangrijk is een goed product te leveren, omdat anderen daarvan afhankelijk zijn.

Hierbij kan gedacht worden aan het presenteren van informatie door de verschillende groepjes. Naar aanleiding daarvan moet dan ieder groepje weer vragen beantwoorden of opnieuw kijken naar het eigen groepsproduct.

Verder kan bij de beoordeling de mening van de leerlingen betrokken worden. De groep zelf kan een beoordelingsformulier invullen, maar ook een andere groep kan een beoordelingsformulier invullen. Of er kan een klassenjury aangewezen worden die alle producten vergelijkt.

### Ten slotte

Het is naar mijn mening heel belangrijk om bij groepsopdrachten expliciet te letten op de individuele verantwoordelijkheid en zichtbaarheid van het leerproces. Als er zaken misgaan bij groepsopdrachten heeft dit vaak te maken met deze twee criteria. Als leerlingen zich niet individueel verantwoordelijk voelen en aangesproken worden, is de kans op meeliften en frustraties erg groot. En als de docent weinig zicht kan houden op het leerproces is begeleiden en beoordelen veel lastiger. Bovendien is de kans op fraude en gebruik van kant en klare producten van Internet dan ook veel groter.

Hoewel ik er bij het formuleren van opdrachten expliciet op let, blijven mijn opdrachten nog steeds voor verbetering vatbaar op deze twee punten. Het goed organiseren van samenwerkend leren vereist wat mij betreft voortdurend denkwerk en bijstellen. Ik hoop dat de tips in dit artikel hieraan kunnen bijdragen.